

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ ОСВІТИ

У статті аналізується феномен педагогічної майстерності у сучасній гуманістичній парадигмі освіти та дослідницькі підходи до означеної проблеми.

Ключові слова: педагогічна майстерність, професійна підготовка, гуманістична парадигма.

Соціальні перетворення, що відбуваються в суспільстві, зумовлюють нові підходи до вирішення складних проблем фахової підготовки вчителів, серед яких професіоналізм і майстерність педагогів, сутнісною особливістю яких є здатність до інтеграції загальноосвітніх, спеціальних, психолого-педагогічних, дидактичних і методичних знань, комплексного вирішення задач навчання, виховання й розвитку особистості на гуманістичній основі. Означення зумовлює необхідність особливих вимог до системи професійної підготовки фахівців, підсилення уваги до наукового аналізу інтеграційних процесів, що відбуваються в ній. Практика свідчить, жоден з навчальних предметів, що входить до структури професійної підготовки майбутніх учителів, не в змозі забезпечити належного рівня їхньої готовності до майбутньої професійно-педагогічної діяльності. Не забезпечує необхідну якість підготовки й механічне поєднання змісту окремих навчальних дисциплін. Саме тому сучасна психолого-педагогічна наука зосереджує увагу на інтеграційних тенденціях, на пошуку ефективних шляхів і умов створення інтегративних навчальних дисциплін, котрі б характером і змістом роботи зумовлювали синтезуючу тенденцію, спрямовану на відновлення цілісності професійної підготовки як на процесуальному, так і на результативному рівнях.

Одним із найбільш позитивно зарекомендованих себе в практиці є курс основ педагогічної майстерності, що покликаний інтегрувати в собі окремі напрями навчальної діяльності студентів, розкрити на прикладі роботи з моделями професійно-педагогічної діяльності комплексний, інтегральний зміст знань, що набуваються ними, актуалізувати ті напрями професійного становлення, котрі не реалізовувалися в системі вищої педагогічної освіти.

Осмилюючи теоретичні і практичні основи педагогічної майстерності як системотворчого чинника професійної підготовки вчителя, ми переконались у тому, що найбільш розвинене уявлення про сутність педагогічної майстерності подано у концептуальних положеннях про організацію професійної підготовки, спрямованої на особистісний розвиток майбутніх учителів, на самоорганізацію студентами власної педагогічної діяльності, розроблених колективом Полтавських педагогів-дослідників під керівництвом І.А. Зязюна. Результати багаторічних досліджень з означеної проблеми засвідчили позитивну динаміку у розвитку професійно значущих якостей учителів, що забезпечують високий рівень професійної педагогічної діяльності на рефлексивній основі [1].

Мета статті: у статті аналізується місце педагогічної майстерності як значущого компонента фахової підготовки та професійної діяльності вчителів у сучасній парадигмі освіти.

Аналіз практики впровадження курсу педагогічної майстерності у систему професійної підготовки вчителів свідчить, що найбільш дійовим і ефективним є така організація його викладання, при якій забезпечується проникнення його змісту у різні галузі знань, об'єднання їх загальним і професійним змістом та значущістю, розкриття перед студентами сутнісних значень педагогічної діяльності у пізнавальному, організаційному та самоврядувальних ракурсах, підвищення можливості традиційних психолого-педагогічних, методичних і спеціальних дисциплін відбивати зміст професійної діяльності, усвідомивши значущість професійних особистісних якостей, необхідних для педагогічної діяльності, котрі не актуалізуються іншими навчальними дисциплінами [2].

Феномен педагогічної майстерності як навчальної дисципліни та системотворчого чинника процесуального і результуючого компонентів професійної підготовки та професійної діяльності до цього часу у достатній мірі не усвідомлений. Деякі вчені часто-густо розглядають у курсі педагогічної майстерності лише еклектичне поєднання окремих практичних прийомів, не вбачаючи потенційних можливостей відповідної підготовки майбутніх учителів для розв'язання базових теоретичних і методичних завдань організації процесу навчання та професійної підготовки у цілому.

На перший погляд, педагогічна майстерність не має власної теорії, а призначення тих теоретичних обґрунтувань, котрі використовуються нею, – у практичних додатках окремих психолого-педагогічних теоретичних аспектів. Однак, це не зовсім відповідає дійсності. Теорія педагогічної майстерності, як і будь-яка інша наука чи її галузь, знаходиться у процесі свого становлення й розвитку, проходячи шлях від визначення базових понять до формування власних концептуальних положень, а від них – до створення власної теорії.

Концептуальна модель педагогічної майстерності не заперечує і не спростовує систему психолого-педагогічних наук, її розробка відбувається завдяки збереженню і закріпленню у новому знанні всього того, що відповідає об'єктивній істині й випробувано часом. У цьому сутність фундаментального закону розвитку науки, яким є закон наступності наукового знання. У сучасних умовах ідеї, принципи, закономірності педагогіки не завжди можуть забезпечити пояснення і керуваність комплексними психолого-педагогічними явищами об'єктивної реальності: необхідна їхня інтеграція з психологічними дисциплінами, а також визначення комплексних об'єктів дослідження та правил роботи з ними засобами інтегративних між- і метапредметних теорій та методик [3].

Система професійної підготовки вчителя, що спрямована на цілісний розвиток його особистості, має забезпечити оволодіння спеціальними знаннями та вміннями, а також розвиток у конкретних індивідів-учасників цього процесу, адекватних професійним потребам ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, уявлень про себе, як спеціаліста, формування сукупності професійно-значущих якостей, готовності до постійного самоаналізу і самовдосконалення.

У відповідності до філософського підходу об'єктивним джерелом становлення й розвитку понять є матеріальний світ, а реальною основою – громадсько-історична практика людей.

Поняття професійної майстерності виникло як своєрідна форма відбиття об'єктивної реальності ще у давнину. Початок його теоретичного усвідомлення покладено давньогрецькими філософами Аристотелем, Квінтіліаном, Платоном, Сократом, Цицероном, чия педагогічна діяльність була взірцем високої майстерності та мистецтва. За твердженням мислителів, мистецтво виховання є результатом праці і таланту вихователя. Володіючи цим мистецтвом, вчитель набуває можливості впливати на волю і поведінку людини, пробуджувати її до активної творчої діяльності.

Узагальнюючи внесок визначних мислителів у сучасну педагогіку, слід визначити деякі найбільш важливі ідеї, покладені в основу сучасної парадигми освіти. Це, передусім, – ідеї гуманізації відносин між педагогом і вихованцем, гуманістичної спрямованості педагогічного процесу, необхідності поєднувати розумове виховання з емоційним, а звідси – визначення важливої ролі мистецтва у педагогічному процесі. В аспекті проведеного нами дослідження підкреслимо важливість тези щодо особливого значення культури спілкування.

Ретроспективний аналіз розвитку української народної педагогіки засвідчив, що народна педагогіка – це цілісна система, основними принципами якої завжди були: зв'язок навчання й виховання з життям, трудовий характер виховання, послідовність і наступність виховних впливів, гуманність у поєднанні з розумною вимогливістю до дітей.

Як показало вивчення, деякі традиції української народної педагогіки ще недостатньо використовуються в сучасній освітньо-виховній діяльності. Йдеться про прагнення народу виховувати повагу до старших, навчати спілкуванню з природою, проводити для дітей кожного вікового періоду яскраві, емоційно насичені свята та ігри.

Проблема підготовки вчителя-гуманіста була предметом уваги видатних педагогів минулого – Я.А. Коменського, І.Г. Песталоцці, А. Дістервега, К.Д. Ушинського, М.І. Пирогова, а у подальшому – П.П. Блонського, С.Т. Шацького, А.С. Макаренка, Я. Корчака, В.О. Сухомлинського.

Цим проблемам приділяли значну увагу українські й російські мислителі, педагоги, діячі освіти.

У викладацькій майстерності, – наголошував В.О. Ключевський, – багато індивідуального, особистісного, що важко передати і ще найважче відтворити. Письменник весь переходить у свої літературні образи, композитор – у свої музичні твори, і залишаються в них навіки живими. Вчитель же – як проповідник, можна слово у слово записати проповідь, навіть урок: читач прочитає записане, але проповіді та уроку не почує. У вчительській майстерності найбільш важливе та найбільш складне завдання – примусити себе слухати, "спіймати цього непосидючого птаха" – юнацьку увагу. Тому цей вчений надавав особливого значення слову педагога, майстерності його розповіді, підкреслюючи, що слово має відповідати думці. Голос, тон, склад мови, манери читання - все це надзвичайно важливе.

Безумовно, ці положення і рекомендації є актуальними й сьогодні, однак, зазначимо, що такому рівню майстерності можливо навчитися тільки за умови наявності схильності до педагогічної діяльності.

Теоретична підготовка вчителя, як зазначав М.І. Пирогов, не менш важлива умова професійної майстерності педагога у поєднанні з покликанням та здібностями. Педагогічна діяльність є таким мистецтвом, котрому треба навчатися в інших, а не тільки орієнтуватися на себе. До ознак педагогічної майстерності він відносив такі: здатність вчителя підтримувати увагу учнів, розуміти індивідуальні особливості дітей, але головне – наскільки "предмет навчання" готує "людину бути людиною".

Значним є внесок К.Д. Ушинського у розв'язання проблем педагогічної майстерності. Головною метою педагогіки як мистецтва, або інакше – педагогічної майстерності – він визначав як найбільш уміле перетворення у практиці теоретичних положень педагогіки. Тому він неодноразово підкреслював, що без оволодіння педагогічною теорією вчитель не зможе стати дійсним майстром педагогічної праці і забезпечити належний рівень навчання й виховання дітей. Розкриваючи складові педагогічної майстерності, К.Д. Ушинський наголошував на силі впливу особистості на дитячий розум, впливу, який не можна замінити ні підручниками, ні сентенціями, ні системою покарань і заохочень. Важливі значення мають і такі складові: творчість вчителя /основна ознака/, самовдосконалення, вивчення досвіду, створення свого, власного стилю викладання, своєї системи педагогічної роботи. На нашу думку, їх можна вважати критеріями педагогічної майстерності і сучасного вчителя-вихователя.

У розробку наукових основ підготовки вчителя, розширення поглядів на значущість і сутність педагогічної майстерності значний внесок зроблений П.П. Блонським, С.Т. Шацьким, В.П. Вахтервим, Л.М. Толстим.

Як гуманітарну і людяну оцінював нову школу П.П. Блонський, який неодноразово закликав: "Вчитель! Стань людиною!". У своїх підручниках він завжди звертався до особистості читача, вбачаючи в ньому людину.

У контексті дослідження важливою є думка Т. Шацького про те, що немає цікавих предметів, а є цікаві методи викладання. Кожний вчитель має розвивати у собі дух дослідника. Він зазначав, що методика і вчительська майстерність – це не зібрання рецептів, а творчість.

Незважаючи на неодноразове звернення до цієї проблеми багатьох учених, педагогів, філософів, письменників, сутність педагогічної майстерності не розкривалась всебічно. Майстерність розглядалась переважно у рамках гуманістичного начала, людиноорієнтованого підходу до навчання й виховання.

Подальший аналіз свідчить про початок інтенсивного вивчення проблеми педагогічної майстерності у 20-30-і роки ХХ століття. Особливістю цього періоду є

практична, прагматична його орієнтація – вихід на безпосереднє формування педагогічної майстерності у процесі підготовки педагогічних кадрів. Теорія, таким чином, йшла за практикою: ще були відсутні фундаментальні дослідження структури педагогічної майстерності, особливостей педагогічної діяльності, однак, елементи педагогічної майстерності активно відпрацьовувались під час підготовки та підвищення кваліфікації вчителів.

Аналіз історичного шляху розвитку поняття педагогічної майстерності як актуального явища педагогічної дійсності дозволяє виділити у ньому і деякі структурні елементи, що мають концептуальне значення – гуманістична спрямованість діяльності педагога, любов до дитини. В той же час має певні історичні та національні особливості фактична наповнюваність структурних елементів як показників педагогічної майстерності.

Цінними та значущими є погляди А.С. Макаренка про те, що педагогічну майстерність необхідно формувати ще у процесі професійної підготовки молоді до майбутньої діяльності у роки навчання в інституті. Майстерності педагога треба навчати такою ж мірою як лікаря та музиканта, зазначав педагог-гуманіст.

Різнібічні аспекти педагогічної майстерності розкриває В.О. Сухомлинський. Закономірним є обґрунтоване ним положення про те, що головним предметом у школі має бути людиноведення, а основою педагогічної майстерності - здатність розуміти і відчувати душу дитини [4].

Концептуальний підхід до проблеми формування педагогічної майстерності, за Н.В. Кузьміною, має ґрунтуватися на підставі тривалого монографічного дослідження діяльності вчителів. Саме завдяки проведеним під її керівництвом дослідженням було визначено структуру педагогічних здібностей, до якої входять конструктивний, проєктивний, організаторський і комунікативний компоненти.

На відміну від Н.В. Кузьміної, яка розглядала педагогічну майстерність як результуючий аспект – через високий рівень діяльності, у теоретичних положеннях, розроблених авторським колективом полтавських дослідників, педагогічна майстерність розглядається двояко: як у процесуальному, так і в результуючому ракурсах. У процесуальному – як комплекс якостей особистості вчителя, що забезпечує високий рівень самоорганізації його професійної діяльності, а у результуючому – як максимально можливий у певних умовах результат вирішення професійних завдань. Тому педагогічну майстерність можна визначити як найвищу, творчу активність вчителя, котра реалізується у доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії, у кожній конкретній ситуації навчання й виховання. Аналізуючи вислів В.О. Сухомлинського про те, що – педагогіка – це майстерня, психологія – інструменти в ній; відсутні інструменти чи вони нікуди не годяться – від майстерні залишаються одні стіни, ми стверджуємо і свідчить практика, що педагогічна майстерність – це знання, вміння та навички, застосування тих чи інших інструментів у певній психолого-педагогічній ситуації при наявності сформованих якостей особистості вчителя, що забезпечать високий рівень професійної діяльності на рефлексивній основі. Тобто, педагогічна доцільність діяльності вчителя – це, перш за все, результат оволодіння педагогічними та психологічними знаннями, вміннями, навичками, а також результат раціонального використання особистісного потенціалу, індивідуальних особливостей вчителя у процесі виконання професійно-педагогічної діяльності, його творчої самореалізації, що забезпечує високий кінцевий результат у плані створення аналогічних умов для прояву індивідуальності учнів, їх самореалізації у навчальній діяльності.

Теоретичний аналіз та вивчення практичного досвіду на різних етапах професійної підготовки дозволили виявити, що пріоритетне, найбільш ефективно для практичних цілей розуміння педагогічної майстерності полягає у такому формулюванні. Педагогічна майстерність – це процес і результат творчої професійної діяльності, інтеграція особистісних якостей конкретного виконавця з діяльнісною сутністю відповідної професії, інтегрований показник рівня готовності конкретної особистості виконувати професійні обов'язки вчителя і вихователя на гуманістичних засадах.

Системоутворюючим чинником педагогічної майстерності є характер спрямованості, що зумовлює постійний аналіз дій студента як майбутнього вчителя. Саме це якнайкраще відповідає сучасній парадигмі гуманізації професійної підготовки, котра своїми коріннями сягає у давні часи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Педагогічна майстерність : Підручник / За ред. І.А. Зязюна. – [2-е вид.]. – К. : Вища школа, 2004.
2. Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І.А. Зязюна. – [3-є вид.]. – К. : Богданова А.М., 2008.
3. Барбіна Є.С. Формування педагогічної майстерності в системі безперервної педагогічної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук : спец 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Є.С. Барбіна. – К., 1998. – 36 с.
4. Барбіна Е.С. Формирование педагогического мастерства учителя в системе непрерывного педагогического образования / Барбіна Е.С. – К. : Вища школа, 1997. – 153 с.

Барбіна Е.С.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО В СОВРЕМЕННОЙ ПАРАДИГМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье анализируется феномен педагогического мастерства в современной гуманистической парадигме образования, а также исследовательские подходы к указанной проблеме.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, профессиональная подготовка, гуманистическая парадигма.

Barbina E.S.

PEDAGOGICAL SKILL IN SYSTEM OF MODERN EDUCATIONAL PARADIGM

In article the phenomena of pedagogic skills in modern humanitarian educational paradigm and also investigative approaches of this problem are analyzed.

Key words: pedagogical skills, professional education, humanitarian paradigm.

УДК 378.174

Дроздова І.П.

ТИПОЛОГІЯ НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НЕФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті запропоновано оптимальну типологію навчальних текстів для ефективної реалізації завдань формування і розвитку професійного мовлення студентів-нефілологів ВНЗ; визначено критерії відбору та аспекти тексту з урахуванням цілей і завдань професійно орієнтованого навчання, виховання і розвитку особистості сучасного фахівця.

Ключові слова: навчальний текст, типологія навчальних текстів, функції навчальних текстів, критерії добору навчальних текстів

Когнітивно-комунікативний підхід до навчання студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю професійного мовлення передбачає активність суб'єкта, формування якої складає одну з цілей навчання, що виникає в результаті взаємодії пізнання та його об'єкта в рамках проблемної ситуації. Українська мова за професійним спрямуванням як об'єкт вивчення має бути представлена ретельно відібраним, системно організованим матеріалом, центральною ланкою якого є текст. Текстосцентричний підхід до мови передбачає добір текстів-зразків, що мають типологічні характеристики певних жанрів мовлення, і подає мову як систему підсистем, що функціонує в різних сферах комунікації.